



DISSERTATIO INAUGURALIS JURIDICA.

AN

6
PROMISSOR
FACTI LIBERE-
TUR PRÆSTANDO ID,
QVOD INTEREST?

QUAM

EX DECRETO ILLUSTRIS FACULTATIS JURIDICÆ
PRÆSIDE

DN. CHRISTIANO THOMASIO, ICto

S. REG. MAJ. BORUSS. CONSILARIO INTIMO, ACADEMIÆ
FRIDERICIANÆ DIRECTORE, PROFESSORE JURIS, PRI-
MARIO ET FACULTATIS JURIDICÆ PRÆSIDE,
ORDINARIO ET h. t. DECANO,

PATRONO MAXIME COLENDO

PRO LICENTIA

SUMMOS IN UTROQUE JURE HONORES ET PRIVILEGIA
DOCTORALIA RITE CAPESSENDI

DIE 19. APRILIS A.O.R. MDCCXXI. HORIS ANTE ET POMERIDIANIS
PUBLICO ERUDITORUM EXAMINI SUBMITTIT

M. CHRISTIANUS SCHUBERT,
VRAT. SIL.

HALÆ MAGDEBURGICÆ.

LITERIS JOH. CHRIST. HILLIGERI, ACAD. TYP.

5/
1721, 21
306



IN REBUS IN QUORUM POTESTATE
AT
PROMISSOR
FACTI LIBERE
FUR PRASTANDO ID
QVOD INTEREST

R. D. GRADU HUMANIORUM FACULTATIS JURIDICAE
BY CHRISTIANO THOMASIO LIC.
S. P. D. JURIS CIVILIS ET ROMANI ACADEMIAE
P. R. I. D. I. C. T. O. R. I. S. P. R. I.
M. A. G. I. S. T. R. A. T. O. R. I. S. P. R. I.
ORDINIS M. A. G. I. S. T. R. A. T. O. R. I. S. P. R. I.

STIMULI A. B. S. T. R. A. C. T. I. S. P. R. I.
D. O. C. T. O. R. I. S. P. R. I.
D. O. C. T. O. R. I. S. P. R. I.

M. CHRISTIANUS THOMASIO
L. I. C. I. T. A. T. O. R. I. S. P. R. I.
H. A. L. L. E. N. S. I. A. E.
P. R. O. F. E. S. S. O. R. I. S. P. R. I.





DISSERTATIO JURIDICA

DE QUÆSTIONE:

AN PROMITTENS FACTUM
LIBERETUR PRÆSTANDO ID
QUOD INTEREST?

§. I.



Ommunis Doctorum sententia dif-
ferentiam facit inter promissa dan-
di & faciendi, ut ille, qui aliquid
se daturum esse promisit, cogatur
præstare rem promissam, is vero,
qui factum promisit, cogi non pos-
sit vel non debeat, sed liberetur

*Scopus dif-
fertationis.*

præstando id quod interest. Quæ sententia etsi defen-
datur à JCtis celeberrimis, licet tamen nobis tentare,
annon probare possimus, sententiam ei oppositam esse
convenientiorem & rectæ rationi, & juri Romano, &
Praxi hodiernæ.

§. II.

Ut vero status controversiæ recte intelligatur, De promissis
pauca quadam pranotanda sunt. Primo dum de pro-
missis loquimur, præsupponimus promissa quævis, quæ
non de ultimis voluntatibus.

vel jure naturæ vel secundum dispositiones legum civilium obligationem & actionem producant, non vero hic attendimus dispositiones testamentarias de dando vel faciendo, nisi quatenus ea, quæ in legibus Romanis hic convenientia cum promissis ut plurimum continentur, etsi non probationis gratia, illustrationis tamen loco, quandoque afferri poterunt.

§. III.

*Factum
quid hic de-
notet?*

Deinde quamvis dare etiam sub facti nomine in latissima significatione comprehendatur, hoc loco tamen dare in specie factum denotat, quo dominii rei cujuscunque corporalis, sive mobilis, sive immobilis translatio intenditur. Factum itaque dationi oppositum complectitur facta reliqua omnia, in tantum, ut etiam non facta sub eo comprehendantur, sive cum aliquid non fieri debere promissum est.

§. IV.

Quid liberari præstando interesse? Plenior formatio status controversa.

Tertio nullum quidem est dubium, quin ille, qui factum promissit, liberetur præstando interesse, si is, cui factum fuit promissum, non egerit ad facti adimpletionem, sed ad interesse præstandum. Sed de hoc non est questio. Verum illud quaritur; Utrum præstatio interesse loco facti promissit sit inventa in favorem actoris, ut in hujus arbitrio sit, an ad impletionem facti promissit agere velit, an promissorem convenire, ut, si promissum servare noluerit, ipsi interesse præstet, & loco facti det aliquid in compensationem lucri cessantis, & damni emergentis; Utrum vero præstatio facti sit in arbitrio promittentis, ita, ut non possit cogi ad factum præstandum, sed, etiam si actor præstationem facti ab ipso postulaverit, etiamsi iudex per sententiam eum condemn-

demnaverit, ut factum praestet, tamen ad factum praestandum cogi nequeat, sed liberetur praestando interesse?

§. V.

Posterior affirmat communis Doctorum Schola, ^{Autores} eorumque non solum vulgarium sed & virorum undi-^{praeipui} quaque celeberrimorum. Paucissimos saltem allegare li-^{pro utraque} ceat, puta Wissenbachium *ad Pandectas Disputat.* 26. the-^{sententia.} si 8. Struvium *Exercit.* 47. *ad Pand.* §. 22. Eckoltum *ad Pand. tit. de Verb. Obl.* §. 9. Stryckium *in Usu Moderno ad tit. de pactis.* §. 10. Hoppiam *ad Institut. de Verb. obl.* §. ult. p. 666. Georgium Beyerum *in Position. ad Pand. tit. de Oblig. & Act. Sci.* Plures ex antiquioribus citat Wissenbachius *dicto loco.* Prius post paucos alios, puta Cujacium, Corasium, Perezium à se citatos defendit Huberus *in Praelect. ad Institut. de Verb. Obl. Sect. 5. p. 274. seq.* quem postea secutus etiam est Dn. Praeses *in Dissert. de arrhis emtionum anno 1702. habita* §. 20. *Et in notis ad Institut. tit. de V. O. p. 219. Et ad Pand. tit. de pactis p. 63. seq.* et si in Scholiis *ad Huberi positiones tit. Institut. de V. O.* adhuc communem sententiam secutus fuerit. Atqui hac Huberi sententia videtur initio perspicue ex ipsa natura promissorum, item actionis ad interesse, secundum principia juris naturae brevissimis ita demonstrari posse.

§. VI.

Moribus omnium gentium ex ipso dictamine re- ^{Negativa} ctæ rationis receptum est, pacta & promissa esse servan- ^{probatur ex} da, & adeo iudicis officium esse, ut nolentem satisfacere ^{natura pro-} obligationi suae, remediis legitimis ad satisfactionem adi- ^{missorum} gat. Nulla hic occurrit distinctio, inter obligationes ^{quorumvis.} dandi & faciendi. Cur enim magis liceat fidem fallere, si facere aliquid promiserim, quam si promiserim dare? Unde alii Jcti semel admissio hoc absurdo, omni aequitati

repugnante, ut in arbitrio decipientis sit, utrum fidem datam circa factum adimplere, an alteri interesse praestare velit, in aliud prolapsi sunt, non solum asserentes, sed & prolixè defendentes, nec venditorem præcisè teneri ad tradendam rem, sed liberari praestando interesse, quia venditor obligetur ad tradendum, traditionem vero factum esse.

§. VII.

Et ex potestate Judicis cogendi refractarios, partim eadem cum executione promissorum dandi.

Porro nec in obligationibus faciendi desunt iudici remedia legitima, refractarios ad satisfactionem adigendi, etsi quandoque differentia à remediis cogendi eos, qui dare nolunt, quod promiserunt. Dico *quandoque*: Nam etiam in factis nonnunquam eadem remedia iudici competunt, quæ in dationibus promissis. Vendidisti equum, ædes, &c. Non vis tradere sponte. Judex per ministros suos equum tibi aufert, ex ædibus te tuaque mobilia exmittit, & emtorem immittit. Eodem modo exequendi iudex uti poterit in quibusdam facti promissionibus, v. g. Usum ædium vel pecudum alicui concedere, non datio est, sed factum dationi oppositum. Locasti igitur usum pecudum, vel ædium, aut fundi conductori, non autem vis tradere; eodem modo tradet contra voluntatem tuam iudex, uti dixi tradere posse res venditas.

§. IIX.

Partim multa pecuniaria & carceri.

Interim non est diffitendum, hoc remedio non posse uti iudices in omnibus promissionibus factorum. Quidsi enim v. g. promiserim ire, loqui, ædificare, pingere? &c. Hic nulla per ministros suos ablatione aut exmissione uti poterit Judex. Ita est. Non diffiteor. Quid ergo faciet, inquis, ut cogat factum præstare nolentes, & pertinaciter quidem nolentes? Miror te talia

qua-

quærere. An oblitus es verficuli: *Munera crede mihi placant hominesque Deosque.* Sed regeris, verficulum hunc de cœpis loqui, nos de alio. Expecta paulisper. Pecunia & res pecuniâ æstimabiles, uti flectunt aliorum hominum animos, ut idem nobiscum velint, ita multa pecuniaria capax est, flectere hominum etiam pertinacissimorum renitentiam, ut faciant, quæ iudex fieri præcipit. Sed refractarius non habet pecuniam aut res pecuniâ æstimabiles: Iro pauperior est: Quomodo hic cogi poterit, ut factum impleat? Pudet me tui nomine, quod tam levia dubia proponas, quæ etiam adolescens minime eruditus, imo iudex rusticus sine hæsitatione solvere possit. Carcere coget. An nescis carcer esse malam mansionem eum in finem inventam, ut pertinaces pauperes & his similes pertinaciam suam deponant?

§. IX.

Sed cur tamen, inquires, actio ad interesse inventa est; cur ejus in legibus toties fit mentio? Certe valde iniquus esset in Jureconsultos aut Consiliarios ac Regentes, cujuscunque etiam Gentis, etsi Hottentotticæ, qui sibi persuaderet, eos, si vel mica iudicii & æquitatis in illis fuisset, eo iniquitatis potuisse progredi, ut actionem hanc invenirent in favorem hominum improborum & fraudulentorum, uno verbo in favorem nebulonum. Quin potius age considera saltem paulisper naturam negotiorum humanorum & promissorum valde variantium, & tunc statim apparebit, actionem ad interesse ex dictamine rectæ rationis inventam esse in favorem defraudatorum & adeo actorum, non reorum decipientium & defraudantium, ne videlicet decipientes locupletentur cum damno deceptorum, aut ne in sinu gaudeant, quod cogi commode non possint.

Item ex origine & causa actionis ad interesse.

fint. Sed cogita simul in antecessum, causam impulsivam hujus inventi primariam nequaquam esse quærendam in differentiis promissionem de dando & faciendo, sed in aliis circumstantiis.

§. X.

*Qua obtinet
1) si promittens
rem vel factum
promissum amplius
præstare nequeat.*

Nam sæpe accidit, ut qui factum promisit, & tamen præstare noluit, tempore actionis instituta non amplius sit in eo statu, ut factum præstare possit, & tamen per facti denegationem præcedentem violavit fidem, & damnum dedit alteri. Ita v. g. Comes Palatinus promisit, quod alium creare voluerit gratis Notarium: Postea fidem sefellit, & dum actor eum ad fidem implendam convenire vult, privatur a Cæsare Comitiva. Jam non potest amplius adimplere promissum, etsi vellet. Hic æquitas omnibus Genibus communis & ex dictamine rectæ rationis orta dicitur, læso dandam esse actionem ad interesse. Et hæc causa inventa actionis ad interesse in his & similibus casibus communis est promissis dandi & faciendi. Ita si is, qui equum mihi vendidit, equum, non quidem fidem violandi animo, sed ex impetu interficiat, etsi postea statim eum poeniteat, non poterit tamen condemnari, ut promissionem impleat, sed solum damnandus erit, ut actori solvat id quod interest.

§. XI.

*2) Si rei
promisse vel
facti præstatio
ad certum tem-
pus restri-
cta fuerit.*

Porro sæpe accedit, ut utilitas, quam, is, cui promittitur, ex re vel facto promisso sperat, ad certum tempus restricta sit, ita, ut nullam utilitatem inde sensurus sit, etiamsi reus post tempus elapsum rem exhibere aut factum præstare voluerit. v. g. Promisit mihi quis, se soluturum vel mutuo daturum esse centum proximis nundinis, vel se mihi commodaturum esse mobilia pretiosa certo & solenni festivitatis tempore, vel denique, se in termino certo

certo juridico procuratorio nomine, mei loco, compariturum esse in iudicio, aut causam meam acturum &c. Dum autem fidem violat, cogor nundinarum tempore sub gravioribus a furis alibi mutuum accipere, aut mobilia pretiosa tempore festivitatis datâ mercede alibi locare, aut iudex, nemine meo nomine in iudicio comparente, me condemnat in impensas. Hic nemo dubitat, actori concedendam actionem ad interesse non in favorem sed odium rei, adeoque nec hoc casu differentiam esse inter promissa dandi & faciendi.

§. XII.

Dixi ulterius jam supra, promissa factorum promissis dandi opposita comprehendere etiam non facta. At si aliquid non fieri debere promiserim, & tamen contra promissum id fecerim, sensus communis docet, quod ex natura negotii actor non possit instituere actionem ex promisso ad id tendentem, ut promissum adimpleatur, cum factum infectum fieri nequeat. Sed nec hic differentia est, si accurate loqui velis inter promissa dandi & faciendi. Nam eadem est ratio, si quis mihi promiserit, se alteri quid non daturum & tamen dederit. Ergo & hic utrobique favor actoris & odium rei postulant, ut actori concedatur actio ad interesse.

§. XIII.

In eo tamen inter promissa dandi & faciendi est differentia, quod in promissis dandi actoris parum interest regulariter, sive reus dationem aut traditionem impleat libens an invitus & coactus. Sed intuitu factorum hic varii gradus & genera sunt observanda, prout nempe facta promissa vel requirunt solum laborem corporis sine singulari industria, artificio, aut fidelitate extraordinaria, vel talia ex intentione stipulantis re-

B

qui-

3) Si promittens aliquid non fieri debere contra tamen promissum suum id fecerit.

4) Si promittens factum magnam industriam & fidelitatem animi praesupponens id praestare nolit.

quirunt. Prioris generis exempla possunt esse operæ ordinaria & vulgares rusticorum, opificum mercenariorum, nunciorum, & similes. Posterioris generis, pictura ab insigni artifice promissa, educatio liberorum aut informatio, doctrina rariorum & utiliorum scientiarum & artium. Medii generis facta non pauca sunt, sed propè dixerim etiam infinita; ita opifices mercenarii v. g. non rectè & non prudenter ædificando possunt in causa esse, ut ædes extractæ mox ruinam patiantur &c. Etsi igitur etiam illi, qui à promittentibus facta artificialia & fidelia illorum denegatione subsecuta læsi sunt, possint carcere & multâ pecuniaria mediante iudice eos ad præstationem factorum adigere, tamen utilius est, intuitu actorum, si interesse ipsis hoc casu præstetur a fidei fallentibus, quam si eos metu pœnæ compellant ad faciendum, cum haud dubie tum pertinaces facient quidem quod promiserunt, sed superficialiter & negligenter, cum sciant, difficillimum esse probare apertitudinem & capacitatem artificum, & ita se semper possint exculare, quod non melius didicerint, aut quod non melius facere possint.

§. XIV.

Ubi cum actio ad interesse conceditur in favorem actoris non rei. Igitur & in talibus casibus mores gentium communes indulgent læsi actionem ad interesse, nec dubium est, hanc observationem ostendere differentiam aliquam palpabilem inter promissa dandi & faciendi, cum hæc observatio, etsi non pertineat ad omnes factorum promissiones, nullum tamen usum habeat in promissionibus dandi. Cave tamen, ne propterea exclames, ad hunc casum certe restringendam esse communem sententiam, quod saltem in ejusmodi factis fidem violans non possit cogi ad factum præstandum, sed liberetur præstando id, quod actoris

actoris interest, & quod adeo hic actor cogatur accipere interesse loco praestationis facti, & res ita non ab arbitrio actoris, sed rei dependeat. Nam & hoc pacto nihil obtinebis, cum modo dixerim, & in his casibus in arbitrio quidem actoris esse, utrum adimpletionem promissi an solutionem ejus quod interest ab adversario petere velit, sed tamen prudentius & consultius esse pro actore, si ad interesse agat, quam ad adimplementum promissi. Manet vero in ejus arbitrio, utrà actione uti velit, neque enim quis regulariter cogitur ad promovendam propriam utilitatem & ad sequenda consilia amicorum. Certe sensui communi repugnat actionis alterutrius institutionem dependere ab arbitrio fidem violentis.

§. XV.

Alia quaestio (primario ad nos non pertinens sed *Cur promissa penalia fuerint inventa,* saltem ob affinitatem obiter tangenda) est: Utrum actio ad interesse regulariter sit remedium melius & efficacius prospiciens laesis, quam si conveniat actorem, ad implementum contractus, si videlicet negotii qualitas id permittat, & exclusis adeo casibus §. X. XI. XII. recensitis? Et si enim §. *pr. ced.* dicta innuant, consultius esse actori in illis casibus, si interesse consequatur, id tamen etiam simul supponendum est, non posse actorem interesse consequi, nisi prius id probaverit. At probatio damni ex denegatione promissi emergentis & lucri cessantis orti ut plurimum est difficillima, unde dictum vulgare: *In actionibus injuriarum lucratur nihil aut parum*, aequè ad actiones ad interesse frequenter applicandum erit, nisi loco probationis facilioribus & evidentioribus mediis quis utatur, v. g. usuris consuetis ubi de interesse pecuniario lis est. Cum vero hæc ad facta & eorum denegationem appli-

plicari nequeant, inde Doctores multa loquuntur de adjicienda promissionibus, potissimum factorum, alia promissione pœnali, ut si postea factum promittens obligationi suæ sat scacere nolit, pœnæ loco v. g. centum promittat: Tum enim actor, si centum petat, censetur interesse suum tanti aestimasse, nec opus habebit actione instituta de probatione ulteriori, quod tanti ejus interfit, esse sollicitus.

§. XVI.

Novum dubium, an talia promissa pœnalia novationem inducant, an non.

Quæ etsi nullum habeant dubium, nescio tamen qui fiat, ut promissiones ejusmodi pœnales raro appareant in praxi, imo, si penitus hoc inventum inspicias, nescies, utrum optandum sit, ut frequentius appareant, cum nova se offerat litigandi occasio, utrum promissio hæc pœnalis inducat novationem nec ne, id est, utrum is, cui factum est promissum possit adhuc ad adimplendum factum agere, an vero censeatur adjecta illa stipulatione pœnali sustulisse obligationem facti, & loco ejus substituisse pœnam sive interesse determinatum. Quæ questio non ita facile & evidenter solvi potest, uti principalis illa, de qua disputamus. Siquidem dissentientes a nobis, & qui docent, regulariter eum qui factum promissit, etiam absque adjectâ stipulatione pœnali liberari præstando interesse, debebant assertum hoc suum multò magis eo extendere, ut (adjecta stipulatione pœnali) multo minus possit promittens cogi ad factum præstandum, sed actor debeat esse contentus, si summam determinatam ipsi solvat. Sed tamen suo loco videbimus, dissentientium nonnullos in questione de stipulatione pœnali novationem non admittere.

§. XVII.

Ostenditur posteriorem

Quod vero nostram sententiam attingit, videndum erit, quamnam fuerit intentio eorum, qui stipulationem pœna-

poenalem adjecerunt. Id forte nullum habet dubium, si ^{sententiam} simpliciter ita promissio fuerit facta: Promitto me insulam esse aedificaturum aut centum daturum; vel promitto me centum esse daturum, si insulam non aedificavero; tunc electionem esse penes promittentem, tanquam in promisso disjunctivo vel conditionali, quia tum una erat promissio. At vero in nostra quaestione stipulatio poenalis promisso alii praecedenti est adjecta & ejus quasi accessorium, circa quam aded quaritur, an censeatur sustulisse promissionem praecedentem, an vero ejus firmandae gratia fuerit adjecta. Puto videndum esse ante omnia, quid actum fuerit, id est, qua intentione stipulatio posterior fuerit adjecta, nam posse paciscentes, si velint, utrumque facere, nullum est dubium. Quodsi autem intentio ea aliunde non appareat, videndum erit, quis posteriorem adjecerit promissionem, utrum promittens, an is, cui prior promissio facta. Nam regulariter is, qui in negotio mutuo circumstantiam aliquam adjicit, censetur id facere in dubio suae utilitatis gratia. Ergo si promittens curaverit adjici, se centum daturum, si insulam non aedificaverit, praesumeretur eo ipso potestatem eligendi sibi reservare voluisse, sed hoc pacto stipulatio adjecta non erit poenalis, quia poena infertur invito. Ergo cum quaestio proposita loquatur de stipulationibus poenalibus, quae infavorem auctorum inventae, adeoque ab his censentur esse adjectae ad confirmationem promissi prioris & in poenam deceptoris adversarii, non in ejus favorem; luce meridiana clarius esse arbitror, in dubio non censerentur stipulationes poenales esse novandi animo adjectas.

§. XVIII.

Hactenus dicta sufficere poterunt ad demonstrandam veritatem assertionis nostrae secundum principia ^{Jure Romano nihil diversum a} juris

*nostra do-
ctrina pro-
poni.*

ris naturæ. Jam videamus, an aliter tenferint Jurecon-
sulti Romani. Ubi quidem latissimus se campus aperit,
si omnes leges Romanas adducere vellemus, quæ
hactenus dicta corroborant, vel cum iis conveniunt.
Cum vero nobis jam non superfit tempus, singulas leges
huc pertinentes producere, sufficiat, præmissa observa-
tione generali, (quod Jus Justinianicum etiam collectum
fit ex principiis juris naturalis & gentium, & quod adeo
non tam sollicitus quis esse debeat de monstranda con-
venientia Juris Romani cum jure Gentium, quam de eo,
quod jus Romanum juri Gentium addiderit aut detraxe-
rit,) saltem hoc loco in universum annotare: Jure Roma-
no nusquam asseri, quod secundum communem inter-
pretum opinionem, promittens factum non possit cogi
ad ejus præstationem, sed quod in ejus arbitrio sit, actori
etiam invito præstare interesse, adeoque nihil hic super-
esse, quam ut ad argumenta dissentientium respondeamus.

§. XIX.

*Præstatio-
nem Pauli
Jureconsul-
ti à datione
& facto pa-
rum differ-
re.*

Antequam tamen id fiat, non injucundum erit pau-
ca quædam annotare, ex quibus hactenus dicta aliquo
modo illustrari poterunt. Dixi in §. III. quam sit dif-
ferentia inter promissa dandi & faciendi. Eadem distin-
ctio adhibetur in Jure Romano non solum *in toto titulo*
ff. de præscriptis verbis, & in recensendis quatuor spe-
ciebus contractuum innominatorum, do ut facias, facio
ut des &c. sed & in definitione stipulationis §. I. *Inst. de*
V. O. in verbis: *cum quid dari vel fieri nobis stipulamur*,
juncto §. ult. eod. & alibi passim. Adeoque non cura-
mus subtilitatem Pauli, Jcti, ut notum, paululum subri-
lioris, sed & obscurioris, dum l. 3. *pr. de V. O.* obligatio-
nem definit, quod sit vinculum juris, quo necessitate
ad-

adstringimur ad *dandum* aliquid vel *faciendum* vel *praestandum*. Quid enim hic est praestatio dationi & facto opposita? Sane praestatio de utroque promissionis genere dandi & faciendi dici solet, nam & res praestatur, dum traditur, & factum, dum promissum servatur. Ino etiam interesse praestari dicitur. Ita ipse Beyerus loquitur *ad insit. de V. O. post. 25. & 26.* & tamen idem *ad Pand. de O. & A. §. 8. & seq.* sollicitus fuit, ut subtilitatem hanc Pauli obscuram & parum utilem exponeret, asserendo: *Dare* esse transferre dominium verum vel quasi, quorsum spectet mutuum, emptio, donatio, permutatio: *Facere* esse laborem corporis vel animi praestare, ut fieri soleat in mandato, tutelâ, deposito, negotiorum gestione, locatione operarum; Denique *praestare* esse transferre usum vel possessionem vel quodcunque aliud jus excepto dominio, id quod fieri soleat in locatione rei, commodato, pignore. Sed cui usui? Ergo mallet ommittere *praestationem* illam Paulinam in definitione obligationis, & eam sub facto comprehendere.

§. XX.

Eidem obscurae subtilitati Paulinae similis est distinctio *Parum utriusque* factorum à quibusdam JCrts usurpata, quod scilicet *facta* ^{lis distinctio inter} sint vel *nuda* seu *mera*, quae citra operam hominis & membrorum applicationem perfici non possunt, v. g. Romam ^{facta nuda} ire, pingere, insulam aedificare, artibus liberalibus ^{& qualificata.} aliam quem instruere; alia *non nuda*, seu *pregnantia*, vel *qualificata*, quae simul in rei praestazione occupentur, ut solvere, numerare, reddere, tradere, ut in venditione, donatione &c. addita applicatione, ut sententia communis (in promissis facti debitorem liberari praestando interesse) valeat saltem in promissis nudis, non in qualificatis seu non nudis. *vid. Hoppius d. l. p. 666.* Hic equidem

NON

non nego terminos hujus distinctionis occurrere in jure v. g. in l. 52. §. 1. de V. O. ubi Ulpianus dicit: *si quis vacuam possessionem tradi promiserit, non nudum factum hęc stipulatio continebit, sed causam bonorum.* Nego tamen, quod hęc distinctio magnum usum præster, cum Ulpianus in l. 52. §. 1. de V. O. ad quam etiam hic provocat Hoppius, doceat: quod *verbum facere omnem omnino causam complectatur, dandi, solvendi, numerandi, judicandi, ambulandi*: Nam judicare & ambulare sunt haud dubie facta nuda: Nego, quod per hanc distinctionem probetur, in factis nudis aliquem liberari præstando interesse: Accepro, quod fateatur Hoppius, in factis nonnudis, & ubi traditio promissa est, debitorem non liberari præstando interesse: Noto, quod hęc divisio factorum iterum confundat facta cum dationibus, dum factis nonnudis immiscet iterum venditionem & donationem. Unde non mirandum, quod alii facta nonnuda pro synonymis dationis habuerint, & facta dationi opposita nuda vocaverint, ut Schœpflerus *ad tit. Pand. de pactis n. 28. seq.* Denique concedo, in multis factis nudis difficulter promittentes cogi posse ad facta præstanda, & adeo hoc intuitu concedendam esse actionem ad interesse. Sed jam supra §. XIV. ostensum fuit, id nequaquam in favorem reorum, sed potius in favorem actorum fieri.

§. XXI.

Textus juris Romani generales de fide data servanda, & quod aliud pro alio solvi non possit.

Quemadmodum porro supra §. VI. sententiam meam probavi ex natura communi omnium promissorum, quod sint servanda, ita idem repetunt leges Romana, nec usquam distinguunt inter promissa dandi & faciendi. *Quid tam congruum est fidei humane, inquit, Ulpianus l. 1. pr. de pactis, quam ea, quæ inter eos placuerunt servare?* Et alibi l. 1. pr. de constit. pec. *Prætor favet naturali æquitati, qui con-*

stituit

stipula ex consensu facta custodit, quoniam grave est fidem fallere. Et Paulus l. 2. §. 1. de Reb. cred. Aliud pro alio invito creditori solvi non potest. Scio equidem, non deesse adversariis, qui regerant, sed scio etiam, istas exceptiones esse meras petitiones principii, aut aperte vim textibus inferre, vel aliena immiscere, adeoque responsiones prolixas non mereri. Ita Wissenbachius ad dictum Ulpiani de pactis servandis respondet. Servari promissa sane consentaneum est, & peccat, qui non servat, ideoque certis modis coercetur, unde tamen absolutam necessitatem perperam inferas. Nec quicquid est in conventionem statim est in obligatione. Sic inter venditorem & emptorem conventum, ut dominium rei transeat in emptorem l. pen. §. ult. de contr. emt. Venditor tamen non cogitur emptorem facere dominum rei. l. ii. §. 2. de act. emt. Conventio est facti: obligatio juris, jus talem producit obligationem, qualem ipsum jus vult. Obligationis vinculo necessitate adstringimur ad dandum vel faciendum, SECUNDUM NOSTRAE CIVITATIS JURA. princ. tit. Inst. de oblig. Possent haec omnia tolerari, si modo probassent dissentientes juribus, civitatis Romanae introductum esse, ut facti debitor liberetur praestando interesse. Hoppius repetit distinctionem Wissenbachii inter necessitatem absolutam & inter necessitatem ex natura obligationis, & de hac intelligit leges a nobis productas. Addit, si promittens factum, etiam invito creditori praestet interesse, tum non solvi aliud pro alio, qui avi & potestate juris propter moram interesse succedat in locum facti. Vides hic iterum, petitionem principii committi.

§. XXII.

In venies etiam in Jure Romano applicationem praecedentis regulae generalis tam ad promissa dandi, quam ad

aeque in promissis dandi.

ad promissa faciendi. Ait iterum Ulpianus *l. ii. §. i. de act. emt.* In primis sciendum est in hoc iudicio (emt.) id demum deduci, quod præstari convenit. Cum enim sit bonæ fidei iudicium, nihil magis bonæ fidei congruit, quam id præstari, quod inter contrahentes actum est. Non tamen dissimulo, melius facturum fuisse Ulpianum, si paulo distinctius mentem suam hic aperuisset: Nam ratio primaria quidem, (quod pro nobis facit,) non collocatur in eo, quod hic sit promissio dandi, non faciendi; interim nec ratio primaria etiam debuisset in eo collocari, quod emtio sit contractus bonæ fidei. Quasi in contractibus stricti juris non sit eadem ratio, & quasi contractus stricti juris sint bonæ fidei adversi. Unde alibi recte Justinianus disposuit, traditionem rei donatæ etiam in stipulatione promissam præstandam esse & ad eam compelli debere promittentem, imo etiam citra stipulationem debere rem donatam tradi, addita ratione æquissima. Cum enim in arbitrio cuiuscunque sit hoc facere, quod instituit, oportet eum vel minime ad hoc proficere, vel cum ad hoc venire properaverit, non quibusdam excogitatis artibus suum propositum defraudare, tantamque indevotionem quibusdam quasi legitimis velamentis protegere *§c. l. 35. §. 5. Cod. de donat.* Quod monitum Imperatoris ita generale est, ut etiam obtineat in promissis faciendi.

§. XXIII.

Ac in obligationibus faciendi.

Sed & ubi non de dando sed faciendo sermo est, leges Romanæ jubent, debitores cogendos esse ad facta præstanda. Huc pertinet textus Papiniani *l. 28. de donationibus.* Hereditatem pater sibi relictam, filie sui juris efficit donavit, creditoribus hereditariis filia satisfacere debet, vel si hoc minime faciat, Creditores contra patrem veniant, cogendam eam per actionem præscriptis verbis, *patrem*

rem adversus eos defendere. Vides hic, filiam cogendam ad factum, etiamsi id non diferte promiserit (ex natura negotii, aut ex quasi contractu, aut ex lege) multo magis ergo ex hac Papiniani hypothefi cogenda esset, si defensionem difertis verbis promississet. Atqui hoc argumentum a minori ad majus agnoscit ipse Hoppius, & tamen hic iterum ad id tollendum repetit distinctionem inter coactionem praecisam seu absolutam & quae talis sit secundum naturam obligationis, & putat, hunc etiam textum de posteriori necessitate esse intelligendum, ubi iterum committit petitionem principii. Idem dicendum ad responfionem Wissenbachii, qui dicit, Papinianum non intelligere coactionem praecisam, sed juxta naturam actionis praescriptis verbis alternatam, ut aut fiat, quod conventum est, aut id quod interest, praestetur. Nam haec coactio alternata est ens mere cerebrinum.

§. XXIV.

Idem etiam obtinet in successione hereditaria ob *Ut in a-*
 xquitatem videlicet communem, obligationi cuicumque *ditione he-*
 esse a debitore quocunque satisfaciendum. Hinc non so- *reditatis.*
 lum in Institutionibus §. 7. de fideic. hered. dicitur, neces-
 sitatem imponendam esse heredi fiduciario, ut hereditatem adeat & restituat, sed & id latius deducunt in Pandectis Ulpianus & Hermogenianus l. 13. §. 4. 5. l. 14. §. 1. ad Scv. Trebell. in tantum ut etiam filius familias, si magistratum gerat, possit patrem in cujus potestate est, cogere ad restitutionem, & ut heres repudians etiam eogi debeat. Quid hic Wissenbachius? Loco responfionis contradicit. Cris Romanis, & ad suam necessitatem non praecisam & cerebrinam iterum provocat. Praecisa ait, necessitas non incumbit heredi, sed eo tergiversante hereditas habebitur pro adita, ut potestate juris transeant actiones, nec locus sit venientibus

ab intestato. Imo miscet jus novum Justinianum cum jure Pandectarum, cum Justinianus antiquam coactionem sustulerit, & permiserit, ut si heres adire nolit, nec substituti adsint aut coheredes ipsi fideicommissarii universales adire possint. *Nov. l. c. l. §. 1.*

§. XXV.

Quid si ex- iructio ope- ris debeat- tur? Expo- sitio l. ii. §. ult. de Leg. 3. Provocat etiam in probatione sententiae nostrae Huber-
us ad l. ii. §. ult. de Leg. 3. Si quis opus facere jussus para- tus sit pecuniam dare Reipublicae, ut ipsa faciat, cum testa- tor per ipsum id fieri voluerit, non audietur, Et ita D. Mar- cus rescripsit. Sed mallet ab hoc textu abstinere, cum

ratio ejus sit paululum obscurius ab Ulpiano indicata. Nam verba prout jacent videntur quidem indicare, quasi ratio rescripti D. Marci in eo fuerit posita, quod scilicet testator jusserit, ut ipse opus faceret, unde videtur sequi, ut, si hic jussus non adfuisset, etiam Respublica debuisset pecuniam accipere. Hinc etiam Wissenbachius & Hoppius respondent, hoc inventum esse speciale in favorem videlicet ultimae voluntatis. Sed valde mihi suspecta redditur haec explicatio, & potius videtur Ulpianus festinans circumstantiam primariam hujus decisi omisisse; Quemadmodum enim in verbis *Reip. dare ut ipsa faciat*, haud dubie non voluit, ut tota respublica debeat opus facere, sed subintellexit verba *per alios*, ita firmiter mihi persuadeo, Ulpianum in verbis sequentibus *cum testator per ipsum id fieri voluerit*, subintellexisse, *per ipsum artificem, vel tanquam artificem*. Nimirum sensus communis docet, quod opera hominum vulgares, si debeantur, possint expediri per alios & quod hic valeat regula, quod quis per alios facit, id ipse fecisse intelligitur. Sed tale exemplum operarum vulgarium inepte adduce- retur ad probandam communem sententiam, quod in

pro-

promissis faciendi debitor liberetur præstando interesse, cum interesse præsupponat aliud & diversum quid ab eo, quod fuit promissum. At vero hic non aliud, sed morali aut potius politica æstimatione idem censetur esse factum, quod per alios fit, adeoque ejus, cui fuit promissum, nihil etiam interest, quis opus faciat, modo opus fiat. Unde mihi imaginari nequeo, quod vel testator ita rigidus esse voluerit, ut in opere vulgari adigere voluerit legatarium ad operas proprias, vel etiam, quod Divus Marcus ineptum hoc desiderium testatoris approbaverit rescripto suo. Ergo potius credo, testatorem voluisse opus quoddam artificiale & minime vulgare in sui memoriam ab herede vel legatario insigni artifice in usum Reipublicæ extrui, ipsum vere heredem post divitias a testatore acquiritas ex ignavia aut stulta ambitione noluisse amplius artem suam exercere. Quemadmodum itaque in promissis artifex factum promittens ex nostra sententia ad id cogi poterit a iudice, nisi actor sponte actionem ad interesse elegerit, ita & D. Marcus ex eodem æquitatis naturalis principio istum heredem adigere voluit, ut satisfaciat voluntati testatoris.

§. XXVI.

Pergo jam ad ea, quæ supra §. VII. & IX. disserui de potestate judicis cogendi promissores factorum ad facta præstanda. De qua cum eadem nobiscum docuerit Huberus, magno conatu Beyerus intendit, ut illam assertio- nem destrueret. Age videamus, & ut tempori & chartæ parcamus, statim exceptiones nostras addamus. *Sed ne dicam,* inquit, *hæc remedia (manus militaris, multa, carceris) juri Romano nimis rigida fuisse,* (Concedo apud Romanos in statu libertatis post ejectos Reges, nego sub Imperatoribus.) *§ per l. 13. de re judic. tacite excludi,* (Ne-

*Respondetur objecti-
nibus contra potesta-
tem judicis
cogendi per-
tinaces ad-
ductis.*

go & hoc per mox dicenda, cum ipsa hæc lex in scenam produceretur) *res ipsa etiam tantam violentiam ferre non videtur: sepe id, quod promittitur, tanti non est; (Ergo promittens eo facilius factum præstare poterit; quod si autem nolit facere, tanto major est ejus pertinacia, quæ graviolem adeo pœnam meretur,) sæpissime quantumque sit promissum, quoad actorem non refert, modo quod interest præstetur. (Sed hoc, utrum referat, nec ne, actoris arbitrio relinquendum est, ut de eo judicet, non rei, qui promisit.) Et quid si multa, carcer, & similia frangendo dura cervici non sufficiant? nonne videscit judicis autoritas, si ejusmodi exemplo palam faciat, se refractario in ord nem redigendo non sufficere? nonne actor multo diutius vel in perpetuum re sua defraudabitur, si præstatio ejus, quod interest, non decernatur? pone enim, carceris incolam perpetuum futurum ejusmodi contumacem, pone, eum ultimo supplicio affici. Qui mori scit, cogi nescit. Et hæc itaque in ludibrium actoris & judicis desinerent; neque utimur ultimis suppliciis in causis civilibus. (Imo; quid si coelum ruat? Testatur quotidiana experientia, multam & carcerem esse sufficientissima remedia, ad frangendam pertinaciam quantamcunque; Imo pone etiam, inter centum ejusmodi pertinaces unum non posse carcere & multa in ordinem redigi, responsonem inveniet hæc obiectio in l. 3. 4. 5. 6. ff. de Legibus.) Lubens itaque concedo Hubero, æque illicitum esse fidem frangere in promissione factæ ac in promissione rei, quæro saltem de sufficienti coactione. (Sed ad hanc questionem jam fuit responsum.) Neque regulam, quod hic liberetur præstando interesse, in favorem promittentis (Sed ita recedit Beyerus a communi sententia dissentientium, quod acceptamus.) sed in favorem actoris (Ergo actor non cogetur invitus, ut interesse lo-*

se loco facti accipiat) *Judicis introductam puto.* (Sed hic favor judicis per haecenus dicta est imaginarius & ce-
rebrinus.)

§. XXVII.

Videamus nunc quibus legibus ortum debeat com-
munis sententia, & quid ad eas sit respondendum. Pri-
mo solet ab omnibus provocari ad *l. 13. in fine de re judic.* *Respondetur ad leges*
ubi Celsus casum illum proposuit, (qui tamen obscurissi-
me & vitiosissime exhibetur in corpore juris, quo utimur:) *dissentientium, § 1. quidem ad legem Celsi.*
Si quis promiserit prohibere, ut aliquod damnum stipula-
tor patiatur, & tamen non fecerit, quod pro-
missit, (sed damnum dederit, aut dari passus fuerit)
in pecuniam numeratam condemnatur, sicut evenit in omni-
bis faciendi obligationibus. Quid elarius dici poterat, ur-
gent dissentientes, quam quod in omnibus faciendi obli-
gationibus reus etiam invito actore sit condemnandus,
non ut factum praestet, sed ut pecuniam det, quanti acto-
ris interest? Sed respondeo: secundum regulas bonae in-
terpretationis verba sequentia non separanda esse ab an-
tecedentibus, sed potius verba intelligenda esse secundum
substratam materiam vel objectum praecedens, adeoque
non simpliciter de omnibus, sed de omnibus *similibus* fa-
ciendi obligationibus Celsum voluisse loqui. At praecedens
casus, etsi quoad verba videatur conceptus esse de facto
positivo, revera tamen promittens promiserat, aliquid
non fieri debere, id est, quod nec ipse per alios velit da-
mnum dare, & tamen contra promissum fecerat, sive per
se sive per alios damnum dando. Scilicet jam supra §. XII.
notavimus, casus ejusmodi non pertinere ad quaestionem
praesentem. Quod si haec responsio non placeat, non de-
sunt adhuc aliae: Dicit JCTus *in pecuniam numeratam con-*
demnatur, id est, condemnari s' let, (si actor id petat,) non
condemnari debet, (invito actore,) Et ita iterum nobis non
obstat

obstat hæc Jcti assertio, etiam si postea addantur verba *sicut evenit in omnibus faciendi obligationibus*, si scilicet actor præ actione in factum elegerit actionem ad interesse. Denique etsi *omnium* faciendi obligationum mentionem faciat Celsus, & *omne*, in jure etiam, nihil excludere aut excipere regulariter soleat *arg. l. 13. C. mandati*, non tamen etiam juri Romano incognitum est, ut *omne* quandoque restringi debeat ad capacitatem & idoneitatem termini, cui adjicitur, etsi ista capacitas alibi soleat exponi. Ita dum Pomponius *in l. 14. de recept. arbitr.* docet, arbitrum, si omiserit diem partibus statuere, ut causa disceptetur, *omni tempore* cogendum esse sententiam dicere, id legaliter intelligendum est, non de tempore nocturno, nec de die feriato. Quid ergo prohibeat, quominus etiam *omnes faciendi obligationes* in textu Celsi restringantur ad eas, ubi alias nullus alius exitus sperari potest, & ubi actor damnum pateretur, si reus non condemnaretur in pecuniam, imprimis cum talis casus præcesserit.

§. XXIIII.

2. Ad legem
Pauli de sti-
pulationibus
certa & in-
certa.

Reliqui, qui adducuntur textus, pro probanda sententia communi adhuc minus inferunt, ut satis mirari non possis, qui factum fuerit, ut viri celeberrimi eos in scenam producere fuerint ausi. Videamus nunc præ reliquis illos, qui ex tit. de verbor. oblig. adduci solent Ad Paulum provocat Struvius *in l. 68. de V. O. Si pœnam* inquit, *stipulatus fuero, si mihi pecuniam non credidisses, certa est, & utilis stipulatio. Quod si ita stipulatus fueris: pecuniam te mihi crediturum spondes, incerta est stipulatio, quia advenit in stipulationem, quod mea interest. Respondeo: Baculus stat in angulo, ergo cras pluet. Nihil aliud hic intendit Paulus, quam ut ostendat differentiam inter*

inter stipulationem certam & incertam, nulla fit mentio de eo, cujus gratia actio ad interesse fuerit inventa, itaque textus hic aequae favet nostrae sententiae ac sententiae dissentientium, id est, nulli repugnat, sed & nullam probat. Ut taceam, promissum de credenda pecunia magis pertinere ad promissa dandi, quam faciendi.

§. XXIX.

Provocant porro Wissenbachius & Hoppius ad Ul. ^{3. ad legem} pianum ejusque prolixiorum locum in l. 72. ^{Ulpiani, de} pr. de V. O. cui ^{stipulationibus divi-} adeo ut prolixiori responsione non sit opus, statim inferimus ^{nibus divi-} brevem explicationem. ^{dividui.} *Stipulationes non dividuntur* (vides igitur, Ulpianum hic esse sollicitum de stipulationibus dividuis & individuis, minime de quaestione nostra) *earum rerum, quae divisionem non recipiunt, veluti viae, itineris, actus, aquae ductus, ceterarumque servituturum* (quae in PATIENDO seu NON FACIENDO consistunt.) *Idem puto & si quis FACIENDUM aliquid stipuletur* (voce hac latius hic supposita, quatenus solum non factis opponitur, & stipulationes dandi sub e comprehendit) *utpote fundum TRADI* (habes hic exemplum promissionis dandi) *vel fossam fodiri, vel insulam fabricari, vel quid his simile.* (Id est haec stipulationes omnes sunt individuae.) *Celsus tamen lib. 38. Digestorum refert, Tuberonem existimasse* (id verum esse, si consideres actionem ad factum adimplendum) *ubi quid fieri stipulemur, (quod si autem consideremus actionem ad interesse) si non fuerit factum, pecuniam dari oportere, (inventam in favorem stipulatoris non promissoris, sive traditio sive fossio, sive fabricatio, sive opera promissa fuerint; tum intuitu pecuniae stipulationem non amplius esse individuae) ideoque etiam in hoc genere dividi (posse) stipulationem: secundum quem* (Tuberonem) *Celsus ait, (in actione hac ad*

D

inter-

interesse actori *justa aestimatione facti dandam esse petitionem* (cum determinatione certæ summæ pecuniæ.) His præsuppositis nihil huic legi addo, sed potius expecto argumentum sanum & verosimile, ex hoc textu pro dissentientibus: quamvis juste metuum, me frustra, expectaturum.

§. XXX.

l. de stipulatione certi ex promissa datione.

Placuit porro Wissenbachio alium textum Ulpiani ex eodem titulo allegare, videlicet *l. 75. §. fin. eod.* Hæc stipulatio, fundum Tusculanum dari, ostendit, se certi esse, continerique, ut dominium omnimodo efficiatur stipulatoris, quoquo modo. Recte, modo tradi possit. Idem etiam de facto dicendum. Interim si res dari nequeat, aut si etiam tardius detur, habebit stipulator actionem ad interesse æque ut in promissis faciendi, quamvis in factis plures dentur occasiones supra explicatæ, ubi actoris magis interest, reum convenire ad solvendum interesse quam ad faciendum. Ergo & hic nulla apparet conclusio, quod in promissis, faciendi promittens invito actore possit pecuniam loco interesse obtrudere.

§. XXXI.

l. de actione ad interesse ommissa stipulatione penali.

Sed forte in *l. 81. eod.* latebit arcanum sententiæ dissentientium, quam Struvius & Hoppius citant, ubi idem Ulpianus: *Quoties quis aliquem, puta vel servum vel liberum hominem,* (liceat enim verba in corpore juris haud dubie vitiose impressa aut transposita, debito loco referre) *sisti promittat, nec adjiciat penam* (aut stipulationem pœnalem) *queritur, an committatur stipulatio* (promisso non servato, ita ut stipulator possit promittentem convenire ad interesse, supposito scilicet casu: quod actori nihil profuturum sit, etiamsi reus hominem nunc sistere velit.) *Et Celsus ait, etsi non est huic stipulationi additum, nisi steterit*

terit pœnam dari (adeoque videri poterat, actorem non posse intetesse petere, cum stipulatio sit stricti juris, & sic ex stipulatione non videatur agi posse, cum interesse non fuerit in stipulationem deductum; tamen nullum esse dubium, tacite saltem illam stipulationem actionem) *in id quanti interest liti continere. Et verum est, quod Celsus ait. Nam qui alium sibi promittit, hoc (simul ex natura negotii) promittit, id se acturum, ut stet, (adeoque si hoc non fecerit, se soluturum esse actori interesse, neque adeo promissiones stricti juris ita sunt explicanda, ac si omnem fidem excludant, aut quid admittant omni bonæ fidei adversum.)* Jam iterum expecto argumentum ex hoc textu, cujus conclusio sit; Ergo promittens liberatur in promissis facti, si actori etiam invito solvat intereste.

§. XXXII.

Sequitur *L. 112. §. 1. eod. tit.* quam pro communi sententia producant Struvius & Hoppius. Explicat autem ^{Pomponii} *de promissa* in ea lege Pomponius *Jctus*, quid involvat promissio satisfactionis. *Si quis, ait, ita stipulatus fuerit; Pro centum aureis satisdabis Treum dederit in istam summam: Proculus ait, semper in satisfactionis stipulatione venire, quod interestet stipulantis, ut alias tota fors inesset, veluti, si idoneus promissor non sit: alias minus, si in aliquid idoneus esset debitor, alias nihil, si tam locuples esset, ut vestra non intersit, satis ab eo accipere, nisi, quod plerumque idonei non tam patrimonio, quam fide quoque assumentur. Sed nec ullum vestigium apparet, ut ex hac lege inferre possis: Ergo in promissis faciendi promittens liberatur præstando pro lubitu interesse.*

D 2

§. XXXIII.

§. XXXIII.

7. Iterum ad
legem Ulpiani de
fundo certa
die præstan-
do.

Denique Wissenbachius iterum ad Ulpianum provocat in l. 114. de V. O. Si fundum certa die præstari stipuler, & per promissorem steterit, quo minus ea die præstetur: confundo certa secuturum me, quanti ea die intersit, moram factam non esse. Respondeo; Ulpianum hic loqui de promisso dandi, non faciendi, de quo tamen controversia. Deinde loquitur de præstatione certa die facienda. At jam supra §. XI. ostendimus, hoc casu tam in stipulationibus dandi, quam faciendi actionem ad interesse inventam in favorem stipulatoris non promissoris.

§. XXXIV.

8. Denique
ad textus
de emtione.

Eadem est responsio ad textus a Wissenbachio ex doctrina de emtione adductos, cum & in his promissa fuerit datio, non factum, de quo sermo est. Unde saltem textus illos sine ulteriori nota recensebimus. Primus est Celsi in l. 12. de act. emti. Si jactum retis emero, & jactare retem piscator noluit, incertum ejus rei estimandum est. Si, quod extraxit piscium, reddere mihi noluit, id estimari debet, quod extraxit. Alter textus Diocletiani est in l. 4. C. eod. tit. Si traditio rei venditæ juxta emtionis contractum procacia venditoris non fiat, quanti interesse compleri emtionem fuerit arbitratus Præses provincie, tantum in condemnationis taxationem deducere curabit.

§. XXXV.

Responde-
tur ad rati-
ones dissen-
sientium,
quasi scilicet
factum
promittens
cogi non pos-
sit.

Quamvis autem sensus communis doceat, non entis nulla esse alias prædicata, adeoque etiam sententiæ communis, quod jure Romano promissor facti liberetur præstando interesse, nunquam hæcenus probatæ nec probanda, nulla possit dari ratio, audiamus tamen ex superfluo, quam rationem afferre soleant Jcti, eam doctrinam inculcantes.

Ita

Ita vero ratiocinatur Hoppius. *Quia factum ab invito extorqueri non potest, ne jus libertatis quodammodo infringatur, & servitutis species inducatur l. 71. §. 2. de cond. & demonstr. Taceo incommoda, quae ex tali coactione sequi possent: Qui enim ad aedificandum v. g. obligatus, nonne si severe nimis cogetur, ultioni indulgens, opus ruinosum esset facturus. Vide Manzium ad hunc §. fin. n. 9. ut adeo per ipsam rerum naturam impossibile videatur, ad facti implementum cogere invitum.* Quod tamen statim declarat, intelligendum esse non de facto qualificato sed de nudo, v. g. Romam ire, tabulam pingere, insulam aedificare, artibus liberalibus aliquem instruere &c. de qua distinctione mentem nostram jam aperuimus supra §. XX. Vides adeo duplicem potissimum rationem afferre Hoppium, unde ortum duxerit brocardicum vulgare, quod debitor facti liberetur praestando interesse, unam impossibilitatem coactionis & quod de facto cogi non possit, alteram coactionis iniquitatem, & quod ad factum cogi non debeat. Hic in genere noto, quod hoc modo confundantur duae distinctae quaestiones. Si enim ideò debitor non cogendus est ad factum, quod non possit à iudice cogi, tum haud dubiè inventa est actio ad interesse in favorem actoris, non rei: quod nos defendimus. Quod si autem reus cogi non debeat, tum actio ad interesse inventa est in favorem rei: quod negamus. Unde etiam Beyerus, cum concesserit actionem ad interesse inventam esse in favorem actoris & iudicis, non sine ratione adjecit, *neesse non videri, ut ad l. 72. §. 2. de cond. & demonstr. provocetur.* Quod verò in specie attinet impossibilitatem coactionis ab Hoppio objectam, ad eam jam supra respondi-mus abunde, partim §. IX. ostendendo possibilitatem; partim §. XXIV. respondendo dubiis Beyerii. Doleo autem, quod acutus alias Hoppius se passus fuerit seduci per au-

toritatem Manzii, cum tamen Manzius vix micam iudicii habuerit, etsi ubique in commentario ad Institutiones auctorum suorum rationes, & rationum rationes crepet. Itaque & exemplum ex Manzio adductum nihil adversus nos probat. Is enim qui ædificaturum se promisit, vel dirigit hoc factum & pro suo lubitu ædificat absque directione stipulatoris, vel præstat saltem operas corporis, dirigente ædificationem ipso domino ædificii. Posteriori casu non ita facile erit timenda ultio per ædificationem ruinosi operis. Priori casu timenda quidem esset, sed propterea tamen ipse non liberabitur, ex suo arbitrio interesse præstans, sed actor æstimabit, annon utilius ipsi sit, ut tum interesse petat. Ut taceam, si promissor sit homo nequam aut ignavus, eundem timorem subesse, etiamsi spontè & sine ullâ actione institutâ se offerat ad præstandum, quod promiserat. Et tamen nemo dicet, quod hoc casu actor possit petere à reo, ut interesse præstet.

§. XXXVI.

Nec debeat, propter l. 7. §. 2. de condit. & demonstr.

Deinde quod illam assertionem attinet, quod iudex reum, qui factum promisit, non debeat cogere, uti iam supra §. VI. contrarium fuit ostensum, ita textus qui pro eius probatione adductus fuit, nihil minus probat, & præterea obscurus, dubius, & fortè æquè ipsius juris Romani principii ac juri naturali adversus est. Titio, inquit Papinianus d. l. 72. §. 2. de cond. & demonstr. centum relicta sunt, ita, ut à monumento non recedat, vel uti in illa civitate domicilium habeat: potest dici, non esse locum cautioni, per quam jus libertatis infringitur. Sed in defuncti libertis a quo jure utimur. Etsi enim doctissimus Cujacius in Papiniano suo ad hunc textum (Tom. 2. oper. posthum. fol. 454) nihil habeat, quod de eo moneat, sed potius intendat illustrare doctrinam Papiniani ex Venulejo, qui l. 2. de lib. hom. exhib

exhib. pariter docuerit, quod non multum à specie servien-
tium differant, quibus facultas non detur recedendi; tamen
 aut dicerem, (salvâ autoritate Papiniani, quem alias valde
 veneror,) si vere sensit, in istis duobus casibus ab ipso me-
 moratis cautionem Mutianam remitti, nec teneri legatari-
 um illos modos adimplere, Papinianum hic dormitasse,
 aut, quod mihi verosimilius videtur, propositionem illam
 per modum objectionis & rationem dubitandi ab eo fuisse
 propositam, ita tamen ut magis ipse in sententiam adver-
 sam inclinaret. Prius quod attinet, per plerosque modos
 legatis adjectos infringitur jus libertatis, & tamen de reli-
 quis nemo dubitat, quin cautio Mutiana praestanda sit. De-
 inde si recessio à monumento, (ut verosimile ex compara-
 tione cum mutatione domicilii) denotat non momentane-
 am, sed plenariam recessione, falsum est, quod servis sint
 equiparandi, qui sic à monumento recedere non possunt.
 Porro si legatarius nolebat abstinere à mutatione domici-
 lii aut à recessione à monumento, cur non repudiabat le-
 gatium? Nemo enim ad id cogebat &c. Posterius vero quod
 concernit, crederem verba Papiniani: *potest dici*, & subse-
 quentem particulam *sed*, innuere poti9, quod Papinian9 ma-
 gis inclinaverit ad sententiam adversam. Verum hic non-
 dum aliquid definitio, sed poti9 alii occasione reservo pleni-
 orem & distinctiorem hujus legis Papinianæ explicationem.
 Positò, autem, indubiam plane esse sententiam illam, quod
 cautio illa Mutiana in dictis duobus casibus non sit præ-
 standa, nondum tamen video, qua ratione inde concludi
 possit, quod factum quodcunque promittens liberetur
 praestando interesse. Nam initio quidem nullum est dubi-
 um, quin facta plurima, ut ire, aedificare, pingere, &c. toto
 caelo sint diversa à factis illis duobus à Papiniano adductis,
 & quod sensui communi repugnaret, si quis assereret, pa-
 rum

rum à servis differre, qui cogentur ire, & dīficare, pingere. Deinde etiā maximè liceret argumentari à factis illis duobus ad reliqua, tamen plus probaret ille textus Papiniani, quam probare deberet. Nam exinde sequeretur, ut & in reliquis factis ne quidem promissor deberet condemnari ad interesse, sed potius simpliciter remittendum esse factum promissori, uti Doctores docent, remitti in duobus dictis casibus legatario, ut nō cogatur manere in loco monumenti, aut retinere domicilium, absque restitutione legati. Ergo quorsum te vertas, claudicabit illud argumentum à casibus istis duobus ad facta reliqua.

§. XXXVII.

Restat, ut pauca subijciamus ad illustranda ea, quæ supra, §. XVI. in fine de stipulatione pœnali, adjuncta notavimus, an per eam inducatur novatio. Dixi ibidem eos, qui sententiam communem defendunt, quod in promissis factorum sine adjuncta stipulatione pœnali debeant promissores liberari præstando interesse, debere multo magis asserere, eos liberari pœnali stipulatione adjuncta, & tamen esse, qui contrarium asserant. Huc refero Wisenbachium, qui dicta Exerc. 26. ad tit. de V. O. th. II. negat, novationem induci, eumque in finem rectè allegatur *l. ita stipulatus II 5. §. ult. l. 122. §. Flavius ff. de V. O. l. 10. de Pactis*. Nul- lum tamen est dubium, ICTOS Romanos in hac questione dissen- sisse, ut vel ex *d. l. 115. §. ult.* patet. Et disertè Paulus (cujus loco ex errore substituit Papinianum Wisenbachius *dict. th. II. in fine*) in *l. 44. §. ult. de O. & A.* statuit, novationem induci per stipulationem pœnalem, ac nimis coacta iterum est Wisenbachii conciliatio, Paulum loqui de novatione non vera sed quasi tali.

§. XXXIIX.

Imo ex adductis à Wisenbachio legibus modo cita-

*Dissensus
Ictorum
Romano-
rum an sti-
pulatio pœ-
nalis indu-
cat novatio-
nem?*

Duo novi

citatis novum accedit argumentum si non pro probandâ, ^{textus juris} ^{Romani} ^{pro nostrâ} ^{sententiâ.} saltem pro illustrandâ sententiâ nostra. Equidem *legem* 125. §. ult. primo loco citatam lubentes omittimus, cum loquatur de stipulatione dandi. Sed cum alter textus

l. 122. §. 2. loquatur de stipulatione facti, age videamus quid in ea memoret Scævola. *Flavius*, inquit, *Hermes* hominem *Stichum* manumissionis causa donavit, & ita de eo stipulatus est. Si hominem *Stichum* de quo agitur, quem hac die donationis causa, manumissionisque dedi, à te, heredeque tuo manumissus vindictaque liberatus non erit, quod dolo malo meo non fiat: pœnâ nomine quinquaginta dari stipulatus est *Flavius Hermes*, spondit *Claudius*: Quæro, an *Flavius Hermes* *Claudium* de libertate *Stichi* convenire potest? Respondit, nihil proponi cur non potest. Item quæro, an si *Flavii Hermetis* heres à *Claudii* herede pœnam supra scriptam petere voluerit, *Claudii* heres libertatem *Sticho* præstare possit, ut pœnâ liberetur? Respondit posse. Vides hic, factum promisit *Claudius*, nempe manumissionem *Stichi*, stipulatio pœnalis de præstando interesse adjecta est, & tamen in stipulatoris arbitrio situm est, utrum velit convenire promissorem ad factum præstandum: Imo etiamsi conveniat de præstando interesse, tamen promissorem & ejus heredes posse liberari præstando factum, non autem, si conveniantur ad præstandum factum, posse liberari præstando pœnam seu interesse. Porro quod d. l. 10. §. 1. de pactis attinet, hæc notavit ibi *Ulpianus*: Si pacto subjecta sit pœna stipulatio, queritur, utrum pacti exceptio locum habeat, an ex stipulatu actio. *Sabinus* putat, quod est verius, utraque via uti posse, prout elegerit, qui stipulatus est, si tamen ex causa pacti exceptione utatur, æquum erit, accepto

eo stipulationem ferre. Hic initio praesuppono, Ulpianum hic non distinguere, utrum pacto promissa sit datio vel factum, praesuppono stipulationes poenales perumque promissis factorum adjectas esse. Tantum vero abest, ut Ulpianus hic electionem debitori concedat, utrum loco facti velit praestare interesse, ut potius disertè stipulatori electionem det, ut factum petere possit, etsi alias ex pacto nudo nulla concedatur Jure Romano actio, videlicet, ut credo, propter adjectam stipulationem.

§. XXXIX.

Antonii Fabri error, etiam in promissis, dandi de bitorem liberari praestando interesse.

Ostendent vero hactenus dicta primariam causam, cur Dd. communis sententia in eam inciderint, in eo quaerendam esse, quod, cum in legibus Romanis legent, contrahentes si fidem servare & facta promissa praestare nolint, debeant ad interesse condemnari, putaverint, condemnationem hanc inventam esse in favorem debitorum. Sed uti jam supra notavi §. VI. non mirandum esse, quod alii Icti semel admissa hac falsa illatione sibi persuaserint, etiam in obligationibus dandi promissorem non posse cogi ad dandum, sed liberari praestando interesse; Ita ut eius asseritionis exemplum dem, quis Ictorum & Juris Romani interpretum acutior fuit Antonio Fabro? At hic *Part. 4. de errorib. Pragmat. decad. §. errore 4. 5. 6.* in eo totus est, ut ostendat, falsam & erroneam esse doctrinam eorum, qui doceant quod is, qui ad dandum sit obligatus, & in specie venditor, praecise ad dandum debeat condemnari, aut à creditore urgeri, ac ad textus dissentientium respondeat. Et revera non video, quomodo dissentientes cum refutare possint, cum ejus argumenta prope sint eadem cum argumentis, ex quibus ipsi inferre volunt, quod factum promittens non condemnari debeat praecise ad factum v.g. dum *dict. err. 4.*

p. 345. urget, venditorem eo ipso dum ad dandum obligatus est, obligatum simul esse ad tradendum; sed istam obligationem tradendi a quæ esse meri facti, nec magis fieri posse sine vi, ut venditor præcise cogatur rem tradere, quam ut prope Romam eat, vel tabulam pingat, (conf. supra §. XXXIX.) Nec deesse juris textus; cum sæpius dicatur, venditorem, si rem non tradat, teneri ad id quod interest emtoris, sed omnium apertissimum esse, qui *electionem* det venditori, nimirum *l. contractus 17. C. de fide instrum.* in illis verbis: *NECESSITAS venditori imponatur, VEL contractum venditionis perficere.* (i. e. rem venditam tradere) *VEL id quod emtoris interest, persolvere.* Porro nec obstare legesa dissentientibus adductas, cum in illis nihil amplius dicatur, quam venditorem obligari ad hoc, ut rem tradat. Sed hoc à nemine negari, imo eo ipso supponi, dum statuitur, venditorem, si rem non tradat, teneri ad id, quod emtoris interest, & de eo saltem disputari, an cogi possit præcise, ut tradat, an saltem sub illa alternatione & distinctione. Unde etiam, id quod scriptum est in §. *pretium Inst. de emt. vendit.* (*Tunc omnimodo secundum ejus estimationem & pretium persolvatur, & res tradatur*) non de præcisa rei vendita traditione intelligi debere, sed de præcisa necessitate venditionis adimplenda & ad effectum perducenda datis utrimque actionibus emti & venditi. Perinde autem adimpleri venditionem præstante venditore, quicquid aëtoris interest ob rem non traditam, ac si res traderetur. Quid enim amplius interesse possit ejus, cui præstetur, quicquid interest, &c. Hic vellem audire, quid responluri sint Fabro Jcti, qui docent, in promissis faciendi liberari debitorem etiam invito creditori solventem interesse, cum eadem lyra hic usus fuerit Antonius Faber,

ber, qua ipsi uti solent. Cum contra ex nostra hypothesi nihil sit facilius.

§. XL.

*Moribus
Germaniae
evidens est,
debitorem
facti non li-
berari praes-
tando in-
teresse.*

Hactenus de sententia juris Romani. Quod tandem Jus patrium & mores Germaniae & praxin forensam attinet, si iterum abstrahamus initio ab omni autoritate Doctorum, & saltem historiam morum antiquorum consideremus, & sententias in ejusmodi factorum obligatione sapissime obvenientes adspiciamus, hic iterum nullum erit dubium, quin sententia nostra in foris Germaniae obtineat, communis autem ibi exulet. Jam Taciti tempore tantopere fidem semel datam sanctissime servare adfueri erant Germani, ut etiam alea victi voluntariam servitutem subierint, si libertatem & corpus semel alea subjecerint, (Tacitus *de mor. Germ. c. 24.*) etsi alias Germanicis populis semper charissima fuerit libertas. Adeoque ignorabant antiquitus Germani distinctiones omnes Romanorum inter pacta & contractus, item contractuum subdivisiones, imprimis autem divisionem inter solennem stipulationem & pacta simplicia: Ignorarunt etiam multo magis differentiam illam inter promissa dandi & faciendi, quod promissor non teneatur implere factum, sed liberetur praestando interesse, imprimis, cum hactenus fuerit ostensum, quod & ipsum jus Romanum hanc differentiam ignoraverit. Sed & experientia testatur quotidie, rusticos condemnari ad praestandas operas debitas domino; daß sie ihre Frohndienste zu leisten schuldig; nec casus occurret, ut rusticus ejusmodi etiam si non fuerit homo proprius) invito domino se liberare potuerit praestando interesse.

§. XLI.

§. XLI.

Sed nec defunt tamen etiam autores testimonium de illo usu Germaniæ præstantes. De moribus Belgicis & Antwerpensibus statuta eo pertinentia citarunt Groenewegen *ad l. 13. de re judic.* Christinæus, *Vol. 1. Dec. 323. n. 8.* & ex his Wissenbach, *d. differt. 26. ad tit. de V. O. ib. 9.* item Beyerus *ad Pandectas de O. & A. in not. p. 575.* ubi & Greveum citat, *ad Instit. loca difficiliora diff. XI. ib. 6.* Hanc sententiam etiam ad mores nostræ Germaniæ applicat Schilter *Exerc. 3. §. 2. & Ex. 12. §. 11.* et si ipse alias arbitretur, jure Romano communem sententiam obtinuisse. In specie, quod operas rusticorum attinet, huc faciunt ea, quæ latius disserit Carpzovius *lib. 1. Tit. 6. resp. 52.* In arbitrio rusticorum ne quidem in eo casu electionem esse, utrum loco operarum pecuniam solvere velint, ubi hæcenus loco operarum per aliquod tempus præstita fuerit pecunia, aut ubi promissio alternativa adsit de operis vel pecuniæ præstandis, nisi constet, quod illa præstatio pecuniæ aut promissio alternativa facta fuerit in favorem rusticorum. Quamvis & hic nova oriatur quæstio, pro quâ parte in dubio præsumendum sit, utrum promissio disjunctiva facta sit in favorem domini, an rusticorum, item utrum præstatio pecuniæ loco operarum aut, operarum loco pecuniæ possit mutari à domino pro lubitu invitis rusticis, qua de re vide Carpzov. *d. l. Klockium de contrib. cap. 2. n. 64. seq.* Mihi placet Klockii sententia: non licere domino servitia in pecuniariam præstationem permutare, nisi necessitate urgente & boni viri æstimatione interveniente, vice versa subditum ad servitia teneri, etiam si in pecunia pro iis hæcenus solutâ in posterum etiam solvenda permanere velit, nisi ipse probaverit, dominum servitiorum præstationem vendidisse quasi pro præstatione pecuniæ, adeoque solam longissimi temporis præstationem pecuniæ non sufficere rusticis ad præscriptionem non præstandarum operarum.

§. XLII.

Quod etiam
probat
per autori-
tates JCo-
rum.

§. XLII.

*Respon-
siones ad rati-
ones differ-
rentium, in
specie Lau-
derbachii.*

Dissentiunt tamen Lauterbachius, Schöpferus Strykius, Beyerus, quibus paucis satisfaciendum erit. Et generaliter quidem sufficere possiet, si diceremus, falso supponi, quod Jure Romano factum promittens non cogi potuerit, vel debuerit ad id præstandum, adeoque fallam illam assertionem non potuisse, ut jus Romanum, recipi in Germaniâ. Sed nec desunt tamen etiam responsiones magis speciales. Lauterbachio jam satisfecit Schilterus *d. Exerc. 8. §. 2. & d. exerc. 12. §. II.* Nam cum Lauterbachius *Exerc. 8. concl. 8.* docuisset, sententiam illam communem regulariter etiam in Germaniâ esse receptam, nisi probetur receptio contrariæ doctrinæ, recte excipit Schilterus; Fidem præcisè servandam esse, moribus Germanicis obtinuisse, antequam Jus Romanum in Germaniam fuerit introductum; principia vero Quiritium peculiariter regulariter non quadrare ad mores Germanorum; ergo censendum esse, quod illa etiam post cognitum Jus Romanum in fora Germaniæ non fuerint introducta & recepta, nisi receptio illa in specie probetur.

§. XLIII.

Schöpferi. Ergo, etiam si verum dixisset Schöpferus in *Synopsi juris privati ad tit. pand. de pactis num. 29.* sententiam Schilteri in Marchiâ & Saxoniâ applausum mereri nullum, id tamen nec nobis nec Schiltero obstaret, si scilicet in Marchiâ & Saxoniâ specialiter receptum fuerit, ut factum promittens liberetur præstando interesse. Sed minimè dixit verum, non ex proposito aut mala fide, sed ex errore & iudicii defectu, dum putavit: Jctum Marchicum & Saxonicum esse ipsam Marchiam & Saxoniam. Citat enim pro probandâ hac assertionem Strykium *ejusque Us. modern. ad tit. ff. de pactis §. 10.* Sed Strykius ne verbulum quidem de Marchiâ & Saxoniâ memorat, etsi fuerit Jctus Marchicus & Saxonicus, sed saltem dubium aliud

aliud movet contra argumentum Schilteri, adeoque à Schiltero dissentit non ratione Marchiæ & Saxoniae in specie, sed ratione Germaniæ in genere. Imo etiam si ponamus, omnes Professores Marchicos & Saxonicos asserere, sententiam communem erroneam à nobis refutatam receptam esse in Germaniâ, tamen jam alibi (scilicet in disput. de recte form. stat. contr. in quest. de usu jur. Rom. in for. Germ.) palpabiliter ostendit. Dn. Præses, scripta Professorum (& Practicorum etiam) non facere aut probare usum forensium.

§. XLV.

Strykii.

Audiamus igitur ipsum Strykium & rationem ejus examinemus. Concedit ille d. §. 10. ad tit. de pactis pacta quidem omnia (etiam quatenus contractibus Romanorum opponuntur) efficacia esse ad actionem producendam, sed negat ex hac efficacia pactorum apud Germanos recte inferri, ut etiam apud Germanos factum promittens ad id præstandum cogi debeat. Rationem negationis dat illam, quod etsi stipulatio apud Romanos fuerit contractus validissimus, tamen non potuisse jure Romano (secundum communem sententiam) cogi promittentem ad factum, sed liberatum fuisse præstando interesse. Inde autem sequi arbitrat, ut nec major efficacia hoc passu pactis Germanorum tribui possit, quam stipulationi Romanorum. Quin & in seq. §. 15. eandem doctrinam repetit & applicat ad questionem, an apud Germanos valeat pactum de hereditate tertii, quam pariter negat, mentem suam ulterius declarans, quod semper hic adhibendum sit argumentum à stipulatione ad pactum negativè: De quo negotio prohibita est stipulatio (Romanorum) de eo etiam pactum (Germanorum.) Addit: quippe pactum (Germanorum) hosti subintrat locum stipulationis (Romane) unde prohibitio legis, que stipulationi obstabat, etiam obstabit validitati pacti. Sed ad ista quidem facilis est responsio evidens. Negamus enim, salvâ reverentiâ, tam

cele-

celebri JCtò, etiam post mortem debitâ, istud axioma negativum à stipulatione Romanorum ad pacta Germanorum, cum stipulationem Romanam ignoraverint Germani pluribus seculis ante receptum Jus Romanorum, & ipse vir celeberrimus fateatur alibi, Jus Romanorum postea saltem receptum esse ut subsidiarium, id est non corrigendo mores Germanorum, sed defectus quosdam supplendo. Ex liberalitate tamen addimus ulterius limitationem illius axiomatis, ut valeat saltem in illis doctrinis, quas Jus Romanum repetiit in materiâ stipulationis ex jure naturæ, sed tales nequaquam sunt doctrinæ de prohibita stipulatione super hæreditate tertii, aut de liberatione promissoris facti præstando interesse. (etsi Jus Romanum hoc posterius etiam recepisset in stipulatione, quod semper est repetendum.) Conf. dicta §. XLII.

*Denique
Beyeri.*

§. XLV.

Sensit sortè Beyerus imbecillitatem istius axiomatis, unde etsi *d. p. 575.* non fateri voluerit praxin sententiæ nostræ in foris Germaniæ, noluit tamen uti illo axioma Strykiano, sed saltem hoc dubium movit, ut desideraret, quod assertores praxeos Germanicæ *non exposuerint, quomodo refractarii* (qui factum promiserant) *cogerentur ad factum præstandum.* Sed & huic dubio jam supra satisfecimus. Coguntur divites multâ pecuniariâ, pauperes carcere, additis tamen limitationibus, quas §. X. & seqq. latius exposuimus.

F I N I S.





ULB Halle

005 304 997



3







DISSERTATIO INAUGURALIS JURIDICA.

AN

**PROMISSOR
FACTI LIBERE-
TUR PRÆSTANDO ID,
QVOD INTEREST?**

QUAM

EX DECRETO ILLUSTRIS FACULTATIS JURIDICÆ
PRÆSIDE

DN. CHRISTIANO THOMASIO, ICto
S. REG. MAJ. BORUSS. CONSILARIO INTIMO, ACADEMIÆ
FRIDERICIANÆ DIRECTORE, PROFESSORE JURIS, PRI-
MARIO ET FACULTATIS JURIDICÆ PRÆSIDE,
ORDINARIO ET h. t. DECANO,
PATRONO MAXIME COLENDO

PRO LICENTIA

SUMMOS IN UTROQUE JURE HONORES ET PRIVILEGIA
DOCTORALIA RITE CAPESSENDI

DIE 19. APRILIS A. O. R. MDCCXXI. HORIS ANTE ET POMERIDIANIS.
PUBLICO ERUDITORUM EXAMINI SUBMITTIT

M. CHRISTIANUS SCHUBERT,
VRAT. SIL.

HALÆ MAGDEBVRGICÆ.

LITERIS JOH. CHRIST. HILLIGERI, ACAD. TYP.

5/
1721, 21
306